

באבי עזרי (חגיגה [קמא] ב,י) כתב לישב שיטת הרמב"ם, שמה שאמרו שברכת הפסח פוטרת את של זבת, זהו רק אם נקוט שהזבה, שהוא שלמי חגיגה – חובה, אבל אם הוא רשות, אי אפשר לומר שהוא טפל לפסח הלכך אין ברכת הפסח פוטרתו. וכעין הסברא שאמרו כאן, שאם אין שפיכה בכלל וריקה וזריקה בכלל שפיכה, אין ברכה של זה פוטרת את חברו – שכיון שעבודתם חלוקה, אין להחשיב הזבח טפל לפסח. וע"ש בסוף הספר במכתב מאת החזו"א, שכתב שאין נראה לתלות שאלה זו אם הזבח חובה או רשות.

(ע"ב) 'קרנת קרנת קרנות... לטטפת לטטפת לטוטפות' – על ענין אם למקרא ולמסורת, ועל שינויי מלאות וחסרות שבין המסורה למובא בש"ס – ע' במובא ביוסף דעת סנהדרין ד.

'אימא כולהו למצוה? – כפרה בכדי לא אשכחן' – ואם תאמר, לבית שמאי מדוע אין שלש מתנות לעכב, הלא אחת לעכב ידענו מסברא זו דכפרה בכדי לא אשכחן, ועוד שתיים מהכפלת 'קרנות'. ויש לומר שבית שמאי אינם סוברים סברא זו. או סוברים כיון שיש שפיכת דמים ליסוד, אין זו 'כפרה בכדי' (תוס' סנהדרין ד.).

עוד יש לומר שסברא זו קיימת רק כשאין כלל מקראות, אבל כשיש מקראות הבאים ללמד מנינא אזי למדים הכל מהמקראות, שהרי לכך באו כל הכתובים הללו, לבאר כמה לעכב וכמה למצוה למעשה, בסוף דינא (עפ"י הר"ן שם).

'טט בכתפי שתים, פת באפריקי שתים' – יש שכתבו לפרש: המלים הללו בלשונות כתפי ואפריקי, מקורם בלשון הקדש, שכשבלל הקב"ה את הלשונות בדור הפלגה נטמעו מלים מלשון הקודש בשאר לשונות וכן נשתכחו מלים רבות בלשה"ק, ורבי עקיבא הראה מאותן לשונות איך המלה 'טוטפת' במקורה בלשון הקדש, משמעותה שתים שתים (עפ"י של"ה תושבע"פ טו מסכת פסחים שמא; נחל קדומים להחיד"א ואתחנן יד.).

וכיוצא בזה מובא מגורי הא"י שמתוך שנברא העולם בלשון הקדש, נשארו ממנה מלים בודדות בלשונות העמים (ע' בספר חדש האביב שבת קטו:). וכן מצינו כמה דרשות ופירושי מקראות בדרו"ל המבוססים על לשונות העמים (ע' במצוין ביוסף דעת סנהדרין ע:). וראה בספר מגדים חדשים שבת לא: שבאר בזה כמה דברים). ובחדושי הר"ן (לסנהדרין פז) מובא שודאי ד' טוטפות הלכה למשה מסיני היא, אלא שחכמים עשו רמז מ'טט' 'פת'.

דף לח

'אימא וכפר אע"פ שלא נתן אלא שלש למעלה ואחת למטה' – ואפילו לשמואל שאמר (כו:): 'שלא כמקומו כמקומו דמי' [ואף אם נתן את כולן למטה כיפר] – זהו רק לפי האמת שבמתנה אחת כיפר, הלכך דורשים כיון שהגיע דם על המזבח בכל מקום שהוא – כיפר, אבל לפי מה ששאלו עכשו שכל המתנות יעכבו, אכן אין לדרוש 'כיון שהגיע דם על המזבח כיפר' כיון שכולן מעכבות, ואם כן גם מקומם מעכב [וזה תואם עם ההנחה שמודה שמואל בפנימיים שנתנן בחוץ – לא כיפר. שהרי בפנימיים כל המתנות מעכבות] (עפ"י חזו"א יב,ב. ואולם ע"ש בס"ז סק"ב שחזר בו [עפ"י ד' הרמב"ם] מן ההנחה הנ"ל, שגם פנימיים שנתנם בחוץ – כיפר).

בעיקר פירושו בגמרא שלפי הסלקא-דעתין אין אמורים דברי שמואל – כן כתב בגליונות קהלות יעקב להלן נב:

‘לא מצינו דמים שחציין למעלה וחציין למטה. ולא, והתנן הזה ממנו אחת למעלה ושבע למטה? – כמצליף...’ – נראה שגם לפי התירוץ אפשר שמקצת מהמתנות יהיו ניתנות למעלה ומקצתן למטה, אלא שאין קפידא בדבר לא למעלה ולא למטה, ואיך שיצא יצא. וכן משמע מפירושו רבנו אליקים ביומא טו. ומה שהקשו בהמשך **‘מאי לאו אפלגיה דמזבח’** ופרש"י כנגד חצי גובהו ואי אפשר לצמצם שלא יהא מקצתם למעלה ומקצתם למטה – אעפ"י שאינו מתכוין למעלה ולמטה [וא"כ משמע שלפי התירוץ אף באופן זה שאינו מתכוין אין לעשות כן, אלא הכל למעלה או הכל למטה] – נראה שכוונת הקושיא היא מכך שהקפידה תורה על אמצע המזבח, ודאי הטעם הוא כדי שיהא חציו למעלה וחציו למטה, שהרי אי אפשר בלאו הכי, א"כ מצינו דמים הניתנים בצורה זו בדוקא. ותרצו שאין הכוונה לפלגיה דמזבח אלא איך שיצא יצא.

‘(ע"ב) תניא, ר' אליעזר בן יעקב אומר: בית שמאי אומרים שתי מתנות... מתקיף לה רב אושעיא, אם כן ליתנייה גבי קולי בית שמאי וחומרי בית הלל. אמר ליה רבא: כי איתשיל...’ – לפנינו

בתוספתא (קרבנות ד, ד; עדויות ב, ב) מובאת ברייתא זו בתוספת לשון: **‘ראב"י אומר: דבר אחר מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל, ב"ש אומרים...’** וכנראה גרסת תוספתא זו לא היתה לפני בעלי הגמרא כאן [שאין לומר שהקושיא היא מדוע אינה נמנית בקולי ב"ש במשנה בעדויות – שהרי כמה ברייתות יש המוספות על השנוי במשנה שם] (עפ"י 'מחקרים בברייתא ובתוספתא' עמ' 126).

ע"ש דוגמאות רבות לכך שגרסת התוספתא כמות שהיא לפנינו, לא היתה לבעלי הגמרא. וכע"ז כתב ריעב"ץ (בחולין נד): שהתוספתא שבידנו יש בה תוספות שנתוספו בדורות אחרונים, שמא בימי הגאונים, וכמו שארע כן בתלמוד בקצת מקומות. וכיו"ב כתב רבנו הנצי"ב ז"ל בנוגע למדרש ספרא וספרי, שמבואר מכמה מקומות שהיה לגמרא גרסא אחרת בהם.

‘שלוש מתנות שבחטאות אינן באות בלילה ובאות לאחר מיתה... חוץ ולילה זרות וכלי שרת...’ – פשוט שהוא הדין בעולה שדינה בשתי מתנות שהן ארבע, לאחר נתינת מתנה אחת דין המתנה הנשארת הרי היא כחטאת, לעשותה ביום וכלי שרת וכו'. אלא שנקט 'חטאת' משום 'באות לאחר מיתה' – שדין זה אינו שייך להשמיענו אלא בחטאת שאינה באה לאחר מיתה, לא כן עולה הקרבה לאחר מות בעליה. וכשאמרו נותנם לאחר מיתה – גם מצוה יש בדבר.

והדינים הללו אינם בשיריים, שאין שם זריקה עליהם כלל, הלכך לא נפסל הדם בלילה לשפיכת שיריים, והעושה כן בחוץ פטור, ואין צריך להביא לכתחילה לאחר מיתה (זבח תודה).

במה שכתב שלא נפסל הדם בלילה לשפיכת שיריים, כן הוכיח בקהלות יעקב (כט, ב) מן הירושלמי (יומא ה, ט) ששפיכת שיריים למ"ד דלא מעכבי, כשרה בלילה. ואילו בחזון איש (לקוטים סו"א א) כתב להוכיח שגם שיריים נפסלים בשקיעת החמה. ומה שהחשיבו כאן לילה – להגדיל תורה ולהאדיר, אך הדין קיים גם בשיריים. תדע שהרי החשיבו 'כלי שרת', ושיריים גם כן צריכים כלי שרת. וכתב עוד בחזון"א, שנראה שגם דין זרות נוהג בשיריים. ואולם בשו"ת אבני נזר (או"ח כו, טו) כתב שמוכח בגמרא כאן שזר ששפך שירי הדם – פטור.

‘המעלה מהן בחוץ חייב’ – הגר"ח הלוי ז"ל (מעשה הקרבנות יט, יג) חידש בדעת הרמב"ם ז"ל שדם שנתן ממנו מתנה אחת, אם העלה את הנותר באותה כוס בחוץ – אינו חייב. ומה שאמרו בגמרא שחייב היינו דוקא בשני כוסות או בדם שבצואר, שאין חל עליו דין 'שיריים'.

ויסוד הדבר באר ששם 'שיריים' חל על הדם מיד לאחר מתנה אחת, שלא כדין 'דיחוי' שאינו חל אלא לאחר שנשלמה עבודת הזריקה לגמרי – כי כל ענין הדיחוי הוא בכך ששלמה עבודת הקרבן ונשאר הדם ללא יעוד, ממילא נעשה דחוי, שלא כדין 'שיריים' שהוא חלות דין ושם על הדם שמצוותו ודינו להינתן על היסוד – ודין זה חל מיד במתן הראשון שהוא המעכב. ואמנם עדיין מצוה להמשיך עבודת הזריקה בשאר מתנות, אך בנוסף לדין זריקה שיש על הדם, חל גם בו גם דין שיריים. ועל כן אפשר שמאחר שחל על הדם עצמו דין שיריים ודין שפיכה על היסוד, זה גופא מפקיע ממנו חיוב חוץ. ורק בדם שלא חל עליו שם 'שיריים' [וגם 'דחוי' אינו נעשה כל עוד יש מצוה לזרוק שאר מתנות ולא נשלמה עבודת הדם], חייבים עליו בחוץ.

בוה יישב השגת הראב"ד על הרמב"ם שם. וע"ע בזה בחדושי ר' אריה לייב כג.

עוד בענין החילוק בין 'דיחוי' ל'שיריים' – ע' במובא לעיל כו.

'אשר יזה כתיב – פרט לזה שכבר הוזה' – מכך שצריך לימוד על דם שכבר ניתן על היסוד שאינו טעון כיבוס, והלא כבר נעשתה מצוותו והוא יוצא לחולין [ואין סברא לומר שרק כאשר יצא לנחל קדרון, להימכר לגננים לזבל, רק אז יצא לחולין] – מזה יש להוכיח שדין זה (ועוד כיו"ב) של דם חטאת שהוזה על הבגד, אינו תלוי בעצם קדושתו, אלא גם כאשר הופקעה קדושתו הוה אמינא שיהא טעון כיבוס, לולא הכתוב 'אשר יזה' – ולא שכבר הוזה (עפ"י 'חדושי הגר"ח על הש"ס' – 'בדין פיגול' ו'בענין תרומת הדשן').

דף לט

(ע"ב) 'זכפר – אע"פ שלא סמך. ונסלח – אע"פ שלא נתן שירים' – המפרשים עמדו על השאלה כיצד דרשו שתי דרשות משתי המלים הללו, הלא אחת מהן נצרכת לגופה [וכמו שאמרו לעיל

(לה). על זכפר ונסלח שאחד מהם נצרך לגופו]. וע' בשפת אמת מה שכתב לתרץ.

וכתב הנצי"ב שכיון שכל הכתוב הזה לדרשה בא, דורשים אנו כל תיבה ותיבה בפני עצמה. וכך מצאנו בריש מסכת נזיר. ואמנם מוכפר לבדו היה אפשר למעט שניהם, סמיכה ושיריים, לפי שאינם מעכבים בכל מקום – אלא כאסמכתא בעלמא דרשו כאן, ועיקר הכתוב וכפר אכן בא לגופו (ויישב בוה קושיית התוס').

ויש דעות שלא נתמעטה אלא סמיכה, לא שפיכת שיריים – ע' שטמ"ק; חזו"א יג, ד. ולשיטתם אכן מקרא אחד נצרך לגופו.

*

'כל מתנות הדם מסתיימות בשפיכת שיריים ליסוד: הדם הנשאר בכלי השרת נשפך אל יסוד המזבח. לא הרי שפיכה כהרי זריקה; בזריקה הכהן עומד רחוק מן המזבח, ואילו בשפיכה הוא עומד בצד היסוד ושופך אליו את הדם. שפיכת שיריים ליסוד מפורשת בחטאת: ואת כל-דם הפר ישפך אל-יסוד מזבח העלה (ויקרא ד, ט); וכעין זה בשאר חטאות פנימיות וחיצוניות (שם יח, כה; ל, לד). לשאר קרבנות היא אמורה בפסוק: ודם זבחיך ישפך (דברים יב, כז); או היא רמוזה בייתור לשון הפסוק: והנשאר בדם ימצה אל-יסוד המזבח (ויקרא ה, ט; ראה על כך זבחים לז ע"א). שיירי הדם של חטאות הפנימיות נשפכו אל היסוד המערבי; ואילו שיירי הדם של שאר חטאות נשפכו אל היסוד הדרומי. הצד השוה שבכולם, שהכהן שפכם 'בסמוך

דפים לז – לח

ס. א. מהם המקורות לכך שקרבנות שדמם ניתן על מזבח החיצון, אם נתן מתנה אחת על המזבח – כיפר, ולדברי בית שמאי בחטאת שתי מתנות?

ב. האם מצאנו דמים שחציים ניתן בעליונו של מזבח וחציים למטה?

ג. חטאת חיצונית שחישב מחשבת פיגול באחת ממתנותיה – מה דינה?

ד. באלו דינים שוות המתנות האחרונות שבחטאת חיצונית למתנה הראשונה, ואלו דינים הן דומות לשיירי הדם?

א. בשאר הקרבנות מלבד חטאת, למד תנא דברייתא שבמתנה אחת כיפר מודם זבחיך ישפך. ושאר תנאים שלמדו מן המקרא הוזה דברים אחרים, סוברים כבית הלל שחטאת שנתנה במתנה אחת – כיפר (כדלהלן) ולמדים שאר הקרבנות מחטאת.

הרמב"ם הביא קרא ד'ודם זבחיך ישפך' הגם שהביאו גם לדינים אחרים, כי כן דרכו בכ"מ להביא הלימוד הפשוט בעיניו (כס"מ ועוד).

בחטאת חיצונית – לבית הלל, מתנה אחת מעכבת. ואמר רב הונא שדרשו מקרנת, קרנת, קרנות – הרי ארבע; שלש למצוה ואחת לעכב, שאין לומר כולן למצוה – דכפרה בכדי לא אשכחן. אבעית אימא, כיון שהמקרא מורה על שש והמסורת על ארבע הועילו שניהם וכאילו כתוב חמש פעמים, ארבע למצוה וקרן אחת שנה עליה הכתוב לעכב. תנא דברייתא למד משלש פעמים וכפר שנאמרו בחטאות חיצוניות, שאפילו חסר שלש מתנות – מועיל.

בית שמאי דרשו משלש 'קרנות' כאילו כתיב שש פעמים [שלשיטתם יש אם למקרא] – הרי שנה הכתוב על שתי קרנות, לעכב.

ב. לא מציינו מתנות דמים שחציין למעלה וחציין למטה במקום אחד; –

הזאות דם פר יוהכ"פ, אינן מכוונות למעלה ולמטה מחציו של מזבח (אמנם משמע שאם יצאו חציין למעלה וחציין למטה לית לן בה, אבל אין הקפדה בדבר אלא כל המזבח כשר).

בשאר חטאות פנימיות היו הזאות על קרנותיו וגגו של המזבח ולא למטה. ואמנם יש בהן שפרכת שיריים על היסוד [ולפי דעה אחת היא מעכבת בחטאות פנימיות כשאר מתנות] – אך זו היתה במזבח החיצון ולא במקום אחד עם שאר מתנות.

חטאות חיצוניות של בהמה – דמם ניתן למעלה [ואמנם השיריים נשפכים ליסוד המזבח, אבל אין שפרכתם מעכבת הלכך אינם בכלל מתנות הדם. לפרוש רבנו תם, יש תנא הסובר ששיירי חטאות חיצוניות מעכבים. וקשה לפי"ז הא אשכחן מתנות שחציין למעלה וחציין למטה. כן הקשו התוס' להלן לט].

שאר הקרבנות [מלבד עולת העוף] – זריקת דמם למטה.

ג. המחשב מחשבת פיגול באחת ממתנות החטאת החיצונית; לבית הלל אינו פיגול אלא אם חישב בראשונה, שהיא לבד המתירה. ולבית שמאי – בשתיים הראשונות.

לפרש"י אם חישב באחת אינו פיגול לבית שמאי, מפני ששתיהן מתירות ואין מפגלין בחצי מתיר. והתוס' צידדו לדייק מהתוספתא שדוקא אם נשפך הדם לאחר מתנה אחת סוברים ב"ש שלא פיגל במחשבתו הראשונה, שהרי לא קרבו כל מתיריו. אבל אם נתן מתנה שניה כתיקונה – פיגל בראשונה, שמפגלים בחצי מתיר.

- ד. הדינים המשותפים למתנות אחרונות ולמתנה ראשונה:
 זרק בחוץ (את הדם שנשאר לאחר מתנה ראשונה) – חייב. [ולרבי נחמיה, אף שיירי הדם שהקריבם בחוץ – חייב];
 אינן נעשות בליה, שהדם נפסל בשקיעת החמה ושוב אי אפשר ליתנו על המזבח.
 בספר חזון איש (לקוטים סוס"א) כתב שהוא הדין בשיריים, דלא כמש"כ בלקוטי הלכות ששיריים אינם נפסלים אלא בעלות השחר (וכן כתב להוכיח בקה"י כט, ב מהירושלמי);
 אסורות בזרים ואם זרק חייב מיתה (רש"י).
 א. נראה פשוט שהוא הדין לבעלי מום ולשאר פסולי כהונה (מנחת חינוך רפח, ו).
 ב. כתב החזו"א (לקוטים א) שנראה שגם בשיריים יש דין זרות;
 נעשות בכלי שרת בלבד; על קרנות המזבח; ניתנות באצבע;
 נפלו על הבגד – טעון כיבוס. כן אמר רב פפא, ולמסקנא ראייתו נדחתה (ערש"י ותוס'). ואולם רבינא פרש הברייתא כמותו (להלן לט). [לר' נחמיה – אף דם הראוי לשיריים שניתז על הבגד – מטעין כיבוס];
 הדם נשאר בכוס שנתן ממנה מתנות אחרונות – דינו כשיריים של מתנה ראשונה, וטעון שפיכה על היסוד.
 הדינים ששוו בהם מתנות אחרונות לשיריים:
 באות לאחר מיתת הבעלים (לפי שאין שם חטאת גמורה עליהן להיות כחטאת שמתו בעליה. רש"י).
 אינן מתירות הבשר – שכבר הותר במתן ראשון.
 אינן פוסלות במחשבה, כפיגול וכו'.
 נכנס הדם להיכל לאחר מתנה אחת – אין כאן פסול, שאין פסול זה אמור אלא בדם הראוי לכפרה.

דף לט

- סא. א. מה דינם של שירי הדם הטעונים שפיכה ליסוד, לענין ההלכות דלהלן: העלאתם בחוץ; כיבוס בגדים; פסול מחשבה; עיכוב כפרה – בחטאות חיצוניות ופנימיות?
 ב. מה דין דם שנדחה, הנשפך לאמה – לענין אותם דברים?
 א. דם חטאות החיצוניות הראוי להישפך ליסוד, המעלהו בחוץ – פטור. ורבי נחמיה מחייב (ע"ע להלן קיא. ובמפרשים);
 אין בו דין כיבוס בגדים אם ניתז על הבגד, ולא פסול מחשבה, ואינו מעכב הכפרה.
 ואפילו לר' נחמיה אינו מעכב (רש"י ותוס'). ולפרוש רבנו תם, לריו"ח (ק"ב) בשיטת רבי נחמיה מעכב כפרה.
 ולענין כיבוס, בתחילה רצו לומר שלרבי נחמיה טעון כיבוס, ודחו ההוכחה.
 בחטאות פנימיות, ישנה דעה ששפיכת שיריהם מעכבת, ולפיה מחשבה מועלת בהם והבגד טעון כיבוס. אבל לדעת הסוברים שאין שפיכת השיריים מעכבת (וכן סתמה המשנה להלן מז), דינן כבחטאות חיצוניות.
 ב. דם שנדחה ודינו להישפך לאמה היוצאת מהמקדש – אין בו כל הדינים הנ"ל.
 סב. אלו מהדברים דלהלן מעכבים כפרת הקרבן, ואלו אינם מעכבים? –
 מתנות דם של חטאות פנימיות ושל שעירי רגלים וראשי חדשים; שפיכת שירי הדם שלהם; סמיכה על קרבנם.